

Motywy wyboru studiów psychologicznych: orientacje wobec studiów i zawodu

Krystyna Skarżyńska, Piotr Gasparski¹

Szkoła Wyższa Psychologii Społecznej w Warszawie

THE MOTIVES TO CHOOSE PSYCHOLOGICAL STUDIES AND ORIENTATIONS TOWARDS STUDIES AND PROFESSION

Abstract. The research we present in this paper is part of a broader research project on the conditions of success of psychology students. On the basis of our empirical material, collected by means of a questionnaire from about 1000 first-year students, we sought an answer to the question whether and what factors affect young people to decide in favour of psychological studies. What are their expectations towards those studies, their job, future work, and the relations between their motives and expectations with sex, mode of studies (intramural vs. extramural tuition), and the direction of the future specialization (social, intercultural and clinical).

The statistic analyses of the collected material allow us to distinguish five kinds of general orientations: occupational success (earnings and prestige), intellectual development, self-realization of one's own interests, helping people and solving one's problems and domination.

WPROWADZENIE

Studia psychologiczne cieszą się w Polsce wielkim powodzeniem. Mimo iż jest coraz więcej uczelni, na których można studiować psychologię, jest ona najbardziej obleganym kierunkiem studiów. Dlaczego tak się dzieje, dlaczego tak wielu młodych ludzi chce studiować psychologię? Czy jest to wyraz ich zainteresowania psychiką innych, czy raczej przejaw tego, iż mają problemy ze sobą i własnym życiem? A może oczekują, iż studiując psychologię zdobędą dobry zawód, który zapewni im stałą pracę i niezłe pieniądze?

Wybór kierunku studiów jest ważną decyzją; determinuje w znacznej mierze także wybór zawodu, określa więc na dłuższą metę drogę sukcesu zawodowego. Nic więc dziwnego, iż coraz więcej osób na świecie korzysta z porad fachowców, a także prowadzi się wiele badań psychospołecznych nad motywami wyboru kierunku studiów i predyktorami powodzenia w studiowaniu. Najogólniejszy wniosek z tych badań – to udokumentowanie istnienia dwóch rodzajów motywów: zewnętrznych czy konformistycznych oraz wewnętrznych (por. Owens, 1992; Park, Kim, 1988; Park, 1990; Yamashita, Youn, Matsumoto, 1999). Potwierdzają one koncepcję Gottfredsona (1981), która przewiduje, iż sfera akceptowalności alternatyw zawodowych dla jednostki jest ograniczona przez trzy grupy zmiennych: tożsamość płciową, spostrzegany prestiż zawodu oraz zainteresowania jednostki. Badania wykazują także, że zainteresowanie jakimś kierunkiem studiów w skali społecznej jest „wrażliwe” na zmiany prestiżu zawodu, do którego przygotowują dane studia, oraz że trudniejsze do zmiany są preferencje zawodowe, wyraźnie związane z rolą płciową. W latach dziewięćdziesiątych pojawiło się wiele badań międzykulturowych na temat motywów studiowania i wyboru zawodu. Okazuje się, iż studenci koreańscy największą wagę przywiązują do możliwości rozwoju zdolności czy własnych zainteresowań, japońscy – częściej niż Koreańczycy i Amerykanie – kierują się prestiżem zawodów, jakie mogą wykonywać po danych studiach (Song, Lee, 1995). Z kolejnym rokiem studiowania zmniejsza się rola takich motywów, jak „dużo płatnych wakacji”, „mało stresu”, natomiast pod koniec studiów nabiera znaczenia motyw „zabezpieczenia środków do życia” (Yamashita, Youn, Matsumoto, 1999).

Sporo uwagi poświęcono też roli zmiennych osobowościowych przy wyborze poszczególnych kursów oraz w powodzeniu na studiach (Glickauf-Hughes, Mehlman, 1995; McClure, 1999).

Polskie badania studentów psychologii dotyczyły problemu „przystosowania się do studiów” (Susulowska, Nęcki, 1977), efektywności różnych form selekcji czy rekrutacji osób na studia psychologiczne (Przetacznik-Gierowska, Włodarski, 1994; Babiuch, Czerniawska, 1996), a także bardziej szczegółowych problemów studiowania, np. mechanizmów zwalczania stresu egzaminacyjnego (Maruszewski, 1981). Większość tych badań prowadzona była w innej rzeczywistości społeczno-politycznej i nie miała charakteru długofalowych badań podłużnych. Powstanie niepaństwowych wyższych szkół kształcących psychologów stawia nowe problemy: czy – i jak – inny niż dotychczas sposób rekrutacji na studia wpływa na psychospołeczny profil studenta psychologii oraz jak na

¹ Adres do korespondencji: Krystyna Skarżyńska, Piotr Gasparski, Katedra Psychologii Społecznej SWPS, ul Chodakowska 19/31, 03-815 Warszawa; e-mail: krystyna@psychpan.waw.pl

kapitalistycznym rynku pracy radzić sobie będą absolwenci studiów psychologicznych i od czego będzie zależał ich sukces zawodowy. Dlatego w 1998 roku rozpoczęliśmy obliczone na kilka lat badania podłużne studentów Wyższej Szkoły Psychologii Społecznej, finansowane ze środków własnych tej uczelni.

Badania prezentowane w tym artykule stanowią część szerszego programu badawczego i próbują odpowiedzieć na następujące pytania:

1. Kiedy młodzi ludzie decydują o wyborze psychologii jako kierunku studiów?
2. Jakie czynniki biorą pod uwagę, podejmując tę decyzję?
3. Jakie mają oczekiwania wobec studiów psychologicznych?
4. Jakie są ich wyobrażenia dotyczące zawodu psychologa?
5. Jakie mają plany dotyczące swojej przyszłej pracy?
6. Czy – i jak – każda z powyższych zmiennych związana jest z płcią, trybem studiowania (stacjonarny vs. zaoczny) oraz z kierunkiem przyszłej specjalizacji (społeczna, międzykulturowa i kliniczna)?

METODA I OSOBY BADANE

Badanie przeprowadzono metodą ankietową. Wszystkie pytania miały charakter zamknięty, a wybrane odpowiedzi były zaznaczane na karcie umożliwiającej bezpośrednie ich wprowadzanie do komputera. Pytania dotyczyły nie tylko kwestii motywacji i nastawienia do studiów i przyszłej pracy, ale także różnych właściwości osobowościowych i postaw społecznych: sposobu radzenia sobie z problemami, stylu atrybucji sukcesów i porażek, autorytaryzmu i tolerancji oraz różnych form aktywności społecznej.

Badanymi byli wszyscy studenci pierwszego roku Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej, obecni na jednym z pierwszych wykładów w roku akademickim 1998/1999. Zbadano także kilkudziesięciu studentów pierwszego roku psychologii z Uniwersytetu Opolskiego oraz studentów pierwszego roku pedagogiki z Uniwersytetu Warszawskiego i pierwszego roku Wydziału Humanistycznego Wyższej Szkoły Humanistycznej w Pułtusku. W tym artykule przedstawiamy wyłącznie analizy dotyczące studentów Szkoły Wyższej Psychologii Społecznej, uczelni, która na pierwszym roku kształci około 1000 studentów.

WYNIKI

Moment podejmowania decyzji

Odpowiadając na pytanie: „Kiedy podjąłeś decyzję o wyborze psychologii jako kierunku studiów?”, badani wybierali jedną z 5 odpowiedzi: w szkole podstawowej, na początku szkoły średniej, pod koniec szkoły średniej, bezpośrednio po maturze oraz kilka lat po maturze. W całej próbie najczęściej osób deklaroowało, iż podjęły tę decyzję pod koniec szkoły średniej (35,5%); niewiele mniej – kilka lat po maturze (31,8%); na początku szkoły średniej – 16,2%; bezpośrednio po maturze – 12,1%, a najmniej osób – 4,3% – wybrało psychologię już w szkole podstawowej.

Okazało się, iż moment podejmowania tej decyzji jest istotnie związany z płcią, trybem studiowania i kierunkiem specjalizacji. Kobiety deklaruują, iż wcześniej podjęły decyzję niż mężczyźni ($F = 5,47$; $df = 914/1$; $p < 0,02$); studenci stacjonarni wcześniej niż zaocznicy (nieco starsi wiekiem) ($F = 61,35$; $df = 914/1$; $p < 0,00001$). Najpóźniej podejmują decyzję studenci wybierający specjalizację międzykulturową ($F = 4,54$; $df = 914/2$; $p < 0,01$), co jest prawdopodobnie związane z tym, iż jest to nowy kierunek studiów psychologicznych. Okazuje się też, iż studenci psychologii stosunków międzykulturowych częściej niż inni nasi badani poważnie rozważali wybór innego niż psychologia kierunku studiów; natomiast studenci psychologii klinicznej stosunkowo najrzadziej deklaruują, iż brali pod uwagę poważnie wybór innych studiów niż psychologiczne. Związek między kierunkiem specjalizacji a rozważaniem wyboru innych studiów jest statystycznie istotny: $F = 7,45$; $df = 914/2$; $p < 0,001$.

Czynniki wpływające na wybór psychologii jako kierunku studiów

W innych pozycjach kwestionariusza badani szacowali wpływ kilku wyróżnionych czynników na decyzję o wyborze psychologii jako kierunku studiów. Średnie wagi poszczególnych czynników (w skali od 1 do 5) przedstawia tabela 1.

Tabela 1.

„Jaki był wpływ wymienionych niżej czynników na decyzję o studiowaniu psychologii?” Średnie wagi

Treść pozycji	Średnia waga
Lektury, filmy, programy RTV	3,551
Kontakty z zawodowymi psychologami	2,841

MOTYWY WYBORU STUDIÓW PSYCHOLOGICZNYCH

Opinie przyjaciół i kolegów	2,452
Sugestie, rady, tradycje rodzinne	1,962
Opinie nauczycieli lub szkoły	1,512

Okazuje się, iż studenci przypisują największy wpływ własnym lekturom, następnie kontaktom z psychologami i opiniom kolegów; zdecydowanie niżej szacują wpływ rodziny i szkoły.

Analiza czynnikowa ocen wszystkich pięciu branych pod uwagę elementów wpływających na decyzje wyodrębniła dwie główne składowe tych ocen: czynnik 1, który można określić jako „wpływy kolektywistyczno-konformistyczne” (rodzina, szkoła, koledzy), i czynnik 2: decyzja „indywidualistyczna” czy „autonomiczna” (samodzielne lektury i filmy, kontakty z psychologami) – por. tabela 2. Obie te składowe wyjaśniają łącznie ponad 54% wariancji ocen.

Tabela 2.

Co wpływa na decyzję o studiowaniu. Wyniki analizy czynnikowej (rotacja varimax)

Treść pozycji	Czynnik 1: kolektywistyczno- konformistyczny	Czynnik 2: Indywidualistyczny
Opinie nauczycieli lub szkoły, sugestie, rady, tradycje rodzinne, opinie przyjaciół i kolegów	0,718 0,709 0,685	0,169 -0,099 0,160
Lektury, filmy, programy RTV, kontakt z zawodowymi psychologami	-0,092 0,260	0,851 0,605
Procent ogólnej wariancji	33,5%	20,9%

Na podstawie wyników tej analizy czynnikowej zbudowano wskaźniki motywacji kolektywistycznej i indywidualistycznej dla poszczególnych osób. Okazało się, iż: (1) średnie wskaźniki motywacji indywidualistycznej w całej próbie są wyższe niż wskaźniki motywacji kolektywistycznej; (2) wskaźniki motywacji kolektywistycznej są istotnie wyższe wśród studentów studiów stacjonarnych ($M = 0,15$) niż wśród studentów zaocznych ($M = -0,14$); $F = 18,20$; $df = 856/1$; $p < 0,0001$; tryb studiowania nie różnicuje istotnie motywów indywidualistycznych; (3) płeć i kierunek przyszłej specjalizacji nie różnicują istotnie ani kolektywistycznych, ani indywidualistycznych motywów decyzji o wyborze psychologii.

Studenci szacowali także (na pięciopunktowych skalach), jak istotne dla ich wyboru są różne aspekty samych studiów i przyszłego zawodu. Najwyższą wagę w deklaracjach studentów mają: możliwość realizowania własnych zainteresowań (4,70), możliwość rozwijania własnych zdolności (4,63), chęć poznania ciekawych ludzi (3,88), pewność zatrudnienia po studiach (3,35), dobre zarobki (3,28) i prestiż zawodu (3,20).

Analiza czynnikowa wykryła dwie główne składowe ocen różnych aspektów studiów i zawodu jako motywów wyboru psychologii: czynnik 1 – dobre zarobki, pewność zatrudnienia, prestiż społeczny zawodu oraz czynnik 2 – możliwość rozwoju zainteresowań, zdolności i poznania ciekawych ludzi (por. tabela 3). Obie wyodrębnione składowe wyjaśniają łącznie 59 % wariancji ocen. Czynnik 1 nazwaliśmy: motyw sukcesu zawodowego; czynnik 2 – motyw samorealizacji;

Tabela 3.

Czynniki uwzględniane przy wyborze kierunku studiów. Wyniki analizy czynnikowej (rotacja varimax)

Treść pozycji	Czynnik 1: sukces zawodowy	Czynnik 2: samorealizacja
Dobre zarobki Pewność zatrudnienia Prestiż społeczny zawodu	0,863 0,817 0,712	0,037 -0,006 0,192
Możliwość realizacji zainteresowań Możliwość rozwinięcia swoich zdolności Chęć poznania ciekawych ludzi	0,051 -0,038 0,356	0,770 0,761 0,528
Procent ogólnej wariancji	37,0%	21,7%

Obie wyżej przedstawione analizy czynnikowe pokazują analogiczną strukturę deklaracji dotyczących motywów

studiowania w odpowiedzi na dwa różne pytania: obie wskazują na wewnętrzne i zewnętrzne motywy wyboru psychologii jako kierunku studiów.

Motywy „zewnętrznego” sukcesu zawodowego są silniejsze wśród studentów studiów stacjonarnych ($M = 0,13$) niż wśród studentów zaocznych ($M = -0,15$); $F = 21,66$; $df = 861/1$; $p < 0,0001$ – analogicznie: czynniki kolektywistyczno-konformistyczne były wśród nich ważniejsze niż wśród studentów zaocznych. Motywy studiowania związane z sukcesem zawodowym są istotnie silniejsze wśród studentów psychologii społecznej niż studentów psychologii stosunków międzykulturowych i psychologii klinicznej ($F = 18,5$; $df = 861/2$; $p < 0,0001$). Motywy „samorealizacji” są silniejsze wśród studentów psychologii międzykulturowej niż wśród studentów wybierających inne specjalizacje ($F = 3,35$; $df = 861/2$; $p < 0,03$).

Płeć nie różnicuje opisywanych rodzajów motywów studiowania.

Oczekiwania studentów

Pytaliśmy, w jakim stopniu (od 1 do 5) rozmaite elementy studiowania są – zdaniem studentów – istotne dla osiągnięcia sukcesu na pierwszym roku studiów. Okazało się, iż za najważniejsze dla sukcesu na początku studiów uznają oni zdolności poznawcze (4,50), następnie opanowanie umiejętności współpracy z ludźmi (4,37) i opanowanie teorii psychologicznych (4,35); mniej ważne jest nastawienie na realizację zadań szkolnych (3,99), radzenie sobie z własnymi uczuciami (3,46), a najmniej ważne – uczestnictwo w życiu społecznym (3,17). Analiza czynnikowa wyodrębniła dwie główne składowe tych oczekiwań: czynnik 1: atrybuty osobowościowe, elementy inteligencji emocjonalnej (radzenie sobie z uczuciami, opanowanie umiejętności współpracy z ludźmi i uczestnictwo w życiu społecznym) oraz czynnik 2: atrybuty intelektualno-zadaniowe (zdolności intelektualne, opanowanie teorii, nastawienie na zadania szkolne) – por. tabela 4. Wyodrębnione składowe wyjaśniają łącznie 52% wariacji studenckich oczekiwań.

Tabela 4.

Co – zdaniem studentów – warunkuje sukces na I roku studiów? Wyniki analizy czynnikowej (rotacja varimax)

Treść pozycji	Czynnik 1: atomybuty osobowościowe	Czynnik 2: atomybuty intelektualno- zadaniowe
Uczucia i radzenie sobie z nimi	0,699	-0,090
Opanowanie umiejętności współpracy z ludźmi	0,694	0,156
Uczestnictwo w życiu studenckim	0,694	0,227
Opanowanie teorii	-0,087	0,865
Nastawienie na zadania szkolne	0,350	0,685
Zdolności poznawcze i intelekt	0,050	0,456
Procent ogólnej wariacji	33,9%	18,1%

Przeprowadzone analizy wariacji dla wskaźników tych dwóch rodzajów oczekiwań (opartych na wynikach analizy czynnikowej) wykazały, iż oczekiwanie, że sukces zależy od zmiennych osobowościowych (czy od inteligencji emocjonalnej), jest istotnie związane z płcią studentów, trybem studiowania i kierunkiem specjalizacji. I tak: u kobiet są one silniejsze ($M = 0,02$) niż u mężczyzn ($M = -0,09$); $F = 3,96$; $df = 836/1$; $p < 0,04$; wśród stacjonarnych silniejsze ($M = 0,25$) niż wśród zaocznych ($M = 0,001$); $F = 34,02$; $df = 835/1$; $p < 0,00001$; wśród studentów psychologii społecznej silniejsze ($M = 0,45$) niż wśród studentów psychologii międzykulturowej ($M = 0,20$) i klinicznej ($M = 0,12$); $F = 18,88$; $df = 835/2$; $p < 0,0001$.

Natomiast oczekiwanie, iż sukces na początku studiów zależy od atrybutów intelektualno-zadaniowych jest słabsze wśród studentów psychologii stosunków międzykulturowych ($M = -0,33$) niż wśród studentów psychologii społecznej ($M = 0,028$) i klinicznej ($M = 0,137$); $F = 3,61$; $df = 879/2$; $p < 0,02$. Tryb studiów i płeć studentów nie różnicują istotnie tych oczekiwań.

Pytaliśmy także o oczekiwane efekty studiów psychologicznych. Najsilniejsze (w skali od 1 do 5) okazuje się oczekiwanie, iż studia pomogą rozwinąć się poznawczo i intelektualnie ($M = 4,75$), przygotowują do zawodu psychologa ($M = 4,60$), nauczą pracy badawczej ($M = 4,19$); nieco słabsze są oczekiwania, iż studia nauczą nawiązywania kontaktów z ludźmi ($M = 4,09$) i pomogą w zrozumieniu samego siebie ($M = 4,08$). Badani ocenili także ważność (w skali 1-5) różnych zdobywanych podczas studiów kompetencji. Za najważniejszą uznali znajomość najnowszych ustaleń i teorii psychologicznych ($M = 4,43$), umiejętność komunikowania się i inne społeczne kompetencje ($M = 4,40$), następnie umiejętności badawcze (stawiania nowych pytań i prowadzenia badań) ($M = 4,34$) i zainteresowanie sprawami społecznymi i politycznymi ($M = 4,24$). Wygląda na to, iż studenci pierwszego roku wszystkie te kompetencje uznają za ważne.

Wyobrażenie zawodu psychologa

Badanym przedstawiono siedem potocznych twierdzeń na temat zawodu psychologa i proszono, by ocenili trafność każdego z nich na 5-punktowych skalach. Im wyższa ocena przypisana danemu twierdzeniu, tym bardziej trafne wydaje się ono osobom badanym. Najbardziej trafnie – według studentów – opisuje zawód psychologa twierdzenie: „jest to zawód, dzięki któremu można pomagać ludziom” ($M = 4,63$); następne w kolejności to: „jest to zawód, dzięki któremu można służyć społeczeństwu” ($M = 4,45$), „zawód bardziej obciążający niż inne” ($M = 3,61$), „zapewniający wysoką pozycję społeczną” ($M = 3,59$), „dający pewność zatrudnienia” ($M = 3,42$), „zapewniający wysokie zarobki” ($M = 3,18$), „zawód, w którym mogą cię ocenić tylko koledzy po fachu” ($M = 2,62$).

Analiza czynnikowa ocen wyżej wymienionych twierdzeń wyodrębniła trzy główne składowe wyobrażeń o zawodzie psychologa. Są to: czynnik 1 – sukces zawodowy (pewność zatrudnienia, wysokie zarobki, wysoka pozycja społeczna), czynnik 2 – służba społeczna (służy społeczeństwu, pozwala pomagać ludziom) i czynnik 3 – wyjątkowość profesji (ocenić cię mogą tylko koledzy po fachu, zawód bardziej obciążający niż inne) – por. tabela 5. Wyodrębnione składowe wyjaśniają łącznie 68% wariancji ocen zawodu psychologa.

Sprawdzaliśmy, jak wskaźniki (oparte na wynikach analiz czynnikowych) każdego z tych wyobrażeń zawodu psychologa związane są z płcią studenta, trybem studiowania i przyszłą specjalizacją. Okazało się, iż zawód psychologa w kategoriach sukcesu zawodowego wyraźniej postrzegają mężczyźni niż kobiety ($F = 5,16$, $df = 861/1$; $p < 0,02$), studenci stacjonarni bardziej niż zaocznicy ($F = 3,85$; $df = 861/1$; $p < 0,05$), a także studenci psychologii społecznej bardziej niż studenci psychologii stosunków międzykulturowych i psychologii klinicznej ($F = 4,50$; $df = 861/2$; $p < 0,01$). Przekonanie, iż zawód psychologa jest służbą społeczną, bardziej trafny wydaje się studentom psychologii klinicznej niż wybierającym inną specjalizację ($F = 14,31$; $df = 861/2$; $p < 0,0001$). Przekonanie, iż zawód psychologa jest wyjątkowy, nie jest związane ani z płcią badanych, ani z trybem i kierunkiem studiów psychologicznych.

Tabela 5.

Wyobrażenia dotyczące zawodu psychologa. Wyniki analizy czynnikowej (rotacja varimax)

Treść pozycji	Czynnik 1: sukces zawodowy	Czynnik 2: służba społeczna	Czynnik 3: wyjątkowość profesji
Psycholog jest to zawód: - dający pewność zatrudnienia, - zapewniający wysokie zarobki, - który daje wysoką pozycję społeczną	0,874 0,870 0,635	0,041 -0,071 0,281	0,005 -0,029 0,066
- dzięki któremu można służyć społeczeństwu - dzięki któremu można pomagać ludziom	0,112 0,047	0,861 0,846	0,017 0,008
- w którym mogą cię ocenić tylko koledzy	0,066	-0,211	0,781
- bardziej obciążający niż inne profesje	-0,039	0,254	0,731
Procent ogółu wariancji	30,3%	21,5 %	16,4 %

Pytaliśmy także o poziom akceptacji różnych potocznych sądów na temat psychologów. Analiza czynnikowa tych ocen wyodrębniła dwie główne ich składowe: czynnik 1 – „człowiek z problemami” (tu najwyższe ładunki czynnikowe zawierają opinie: „wiele osób studiuje psychologię po to, by dominować, rządzić, manipulować innymi”, „każdy psycholog ma problemy i od czasu do czasu jest pacjentem swoich kolegów”) i czynnik 2 – „człowiek zorientowany ku ludziom” (tu opinie: „osoba, która źle czuje się w obecności innych, nie powinna być psychologiem” oraz „bez szacunku dla innego człowieka nie można być dobrym psychologiem”) – por. tabela 6. Te dwa czynniki łącznie wyjaśniają 42% wariancji sądów.

Studenci pierwszego roku bardziej akceptują twierdzenia wchodzące w skład czynnika drugiego niż czynnika pierwszego; można powiedzieć, iż mają raczej prospołeczną wizję psychologa. Owa prospołeczna wizja psychologa jest bardziej akceptowana przez kobiety ($M = 0,07$) niż przez mężczyzn ($M = -0,26$); $F = 11,4$; $df = 832/1$; $p < 0,001$. Nie ma istotnego związku między stopniem akceptacji tej wizji psychologa a trybem studiowania i specjalizacją. Również akceptacja obrazu psychologa jako człowieka z problemami nie jest istotnie związana z trybem studiów i specjalizacją; nie łączy się też z płcią studentów.

Tabela 6.

Akceptacja potocznych wyobrażeń o psychologach. Wyniki analizy czynnikowej (rotacja varimax)

Treść pozycji	Czynnik 1: „człowiek z problemami”	Czynnik 2: „orientacja na innych ludzi”
Wiele osób studiuje psychologię, bo chce dominować, rządzić i manipulować ludźmi	0,744	-0,025
Każdy psycholog ma problemy psychologiczne i od czasu do czasu jest pacjentem swoich kolegów	0,734	-0,063
Osoba, która źle czuje się w obecności innych ludzi, nie powinna być psychologiem	0,081	0,752
Bez szacunku dla innego człowieka nie można być dobrym psychologiem	-0,257	0,670
Aby być psychologiem, nie są potrzebne studia; może być nim każdy, kto umie słuchać i pomagać innym.	0,334	0,164
Psycholog potrafi lepiej radzić sobie w życiu niż przedstawiciele innych zawodów	0,191	0,395
Procent ogólnej wariancji	21,8%	20,0%

Kolejne pytanie na temat zawodu psychologa dotyczyło oceny ważności różnych cech indywidualnych dla wykonywania tego zawodu. Najwyżej oceniano (w skali od 1 do 5) zadowolenie z wykonywania zawodu ($M = 4,84$), ciepło i serdeczność w stosunkach z ludźmi ($M = 4,69$) oraz wysoką inteligencję ogólną ($M = 4,54$); stosunkowo najniżej oceniano ważność sprawności organizacyjnych ($M = 3,53$), dbałość o wygląd zewnętrzny ($M = 3,88$) i zainteresowania naukowe ($M = 3,96$). Analiza czynnikowa wykryła dwie główne składowe tych ocen (por. tabela 7). Czynnik 1 – „równowaga osobowościowa” – zawiera oceny serdeczności, ciepła w stosunkach z ludźmi, optymizmu, samokontroli emocjonalnej, wewnętrznego zadowolenia z uprawiania zawodu, równowagi psychicznej i rozpoznawania własnych ograniczeń; czynnik 2 – „sprawności intelektualno-menedżerskie” – zawiera oceny zainteresowania naukowego, umiejętności prowadzenia badań, sprawności organizacyjnych, zakresu nowoczesnej wiedzy zawodowej i inteligencji ogólnej. Oba czynniki łącznie wyjaśniają 41% wariancji ocen.

Cechy składowe pierwszego czynnika są wyżej cenione przez kobiety ($M = 0,09$) niż przez mężczyzn ($M = -0,39$; $F = 17,14$; $df = 792/1$; $p < 0,0001$), natomiast cechy składowe drugiego czynnika (czyli sprawności intelektualno-menedżerskie) oceniane są jako ważniejsze dla mężczyzn ($M = 0,15$) niż dla kobiet ($M = -0,05$; $F = 3,74$; $df = 792/1$; $p < 0,05$) oraz ważniejsze dla studentów psychologii społecznej i międzykulturowej niż studentów psychologii klinicznej ($F = 4,56$; $df = 792/2$; $p < 0,01$).

Tabela 7.

Atrybuty ważne dla wykonywania zawodu psychologa. Wyniki analizy czynnikowej (rotacja varimax)

Treść pozycji	Czynnik 1: równowaga osobowościowa	Czynnik 2: sprawności intelektualno-menedżerskie
Ciepło, serdeczność w stosunkach z ludźmi	0,684	-0,005
Optymizm	0,641	0,165
Samokontrola emocjonalna	0,637	0,185
Wewnętrzne zadowolenie z uprawiania zawodu	0,634	-0,020
Równowaga psychiczna, brak kłopotów ze sobą	0,541	0,279
Rozpoznawanie własnych ograniczeń i słabości	0,506	0,212
Zainteresowania naukowe	0,020	0,781
Umiejętność prowadzenia badań	0,019	0,728
Sprawności organizacyjne, menedżerskie	0,190	0,595
Duża i nowoczesna wiedza zawodowa	0,264	0,557
Wysoka inteligencja ogólna	0,165	0,503
Dbanie o wygląd zewnętrzny	0,472	0,134
Procent ogólnej wariancji	28,3%	12,8%

MOTYWY WYBORU STUDIÓW PSYCHOLOGICZNYCH

Wyobrażenie przyszłej pracy

Pytani o to, co bardziej chcieliby robić w życiu zawodowym: rozwiązywać problemy teoretyczne czy odnosić sukcesy w rozwiązywaniu konkretnych problemów praktycznych, zdecydowana większość (75%) badanych studentów wybiera rozwiązywanie praktycznych problemów. Stosunkowo mniej praktycznie zorientowanych studentów jest wśród wybierających specjalizację psychologii stosunków międzykulturowych (70,0%). Studenci oceniali także (na skali od 1 do 5) ważność różnych aspektów przyszłej pracy. Za najważniejsze uznali kontakty z najlepszymi profesjonalistami i możliwość doksztalcenia się ($M = 4,48$), następnie satysfakcjonujące stosunki z kolegami ($M = 4,32$), bezpośrednio zauważalne efekty pracy ($M = 4,31$), kontakty z nowymi problemami ($M = 4,30$). Analiza czynnikowa ocen ważności różnych aspektów przyszłej pracy wyodrębniła dwie główne ich składowe: sukces zawodowy i sukces samorealizacyjny (por. tabela 8). W czynniku pierwszym największe ładunki czynnikowe mają kolejno: dobre zarobki, wysoki prestiż zawodowy, satysfakcjonujące stosunki z kolegami; w czynniku drugim: kontakty z nowymi problemami oraz możliwość doksztalcenia się i kontakty z najlepszymi profesjonalistami. Oba czynniki łącznie wyjaśniają ponad 46% wariancji.

Tabela 8.

Wagi różnych aspektów przyszłej pracy w zawodzie psychologa. Wyniki analizy czynnikowej (rotacja varimax)

Treść pozycji	Czynnik 1: sukces zawodowy	Czynnik 2: sukces samoreali- zacyjny
Dobre zarobki	0,731	-0,020
Wysoki prestiż społeczny	0,714	0,161
Satysfakcjonujące stosunki z kolegami	0,615	0,081
Bezpośrednio zauważalne efekty pracy	0,531	0,343
Kontakt z nowymi problemami, stanowiącymi wyzwanie zawodowe i intelektualne	-0,208	0,839
Możliwość doksztalcenia się, kontakty z najlepszymi profesjonalistami	0,262	0,656
Samodzielne ustalanie godzin pracy	0,159	0,314
Procent ogólnej wariancji	29,6	16,5

Aspekty pracy związane z sukcesem zawodowym są ważniejsze dla studiujących psychologię społeczną niż pozostałe specjalizacje ($F = 21,78$; $df = 867/2$; $p < 0,0001$). Płeć i tryb studiowania nie różnicują istotnie ocen ani pierwszego, ani drugiego aspektu przyszłej pracy.

SPOSOBY MYŚLENIA O STUDIACH I O ZAWODZIE PSYCHOLOGA: ANALIZY SYNTETYCZNE

Przedstawione wyżej różne aspekty myślenia studentów o studiach i przyszłym zawodzie psychologa nie są izolowane, ale pozostają ze sobą w istotnych związkach. Aby odtworzyć strukturę powiązań między motywami wyboru kierunku studiów, oczekiwaniami wobec studiów oraz wyobrażeniami zawodu i przyszłej pracy, przeprowadzono następujące postępowanie. Najpierw, na podstawie analiz, które przedstawiliśmy wcześniej, każdej osobie badanej przypisywano poziom wartości czynnikowej. W ten sposób otrzymano 17 wskaźników, za pomocą których przeprowadzono analizę czynnikową „drugiego piętra”. Jej wyniki przedstawia tabela 9.

Tabela 9.

Orientacje wobec studiów i zawodu. Analizy syntetyczne

Treść pozycji	1	2	3	4	5
Nastawienie na sukces zawodowy w decyzji o studiowaniu, np. zatrudnienie, zarobki, prestiż (por. tab. 3, czynnik 1).	0,810	0,050	0,033	0,027	0,104
Rola sukcesu zawodowego w wyobrażeniach o zawodzie (por. tab. 5, czynnik 1).	0,755	0,011	0,178	0,013	-0,016
Nastawienie na sukces w przyszłej pracy, np. zarobki, prestiż społeczny, stosunki z kolegami z pracy, bezpośrednie efekty pracy (por. tab. 8, czynnik 1).	0,654	0,230	0,063	0,059	0,017
Czynnik kolektywistyczno-konformistyczny; rola innych osób w decyzji o studiowaniu (por. tab. 2, czynnik 1).	0,390	-0,146	-0,252	-0,006	0,351
Równowaga osobowościowa jako atrybut zawodu psychologa, np. ciepło, serdeczność, optymizm, samokontrola (por. tab. 7, czynnik 1).	0,099	0,775	0,029	0,096	0,153
Orientacja na innych ludzi jako akceptowana cecha psychologa, np. bez szacunku dla innego człowieka nie można być psychologiem (por. tab. 6, czynnik 2).	0,119	0,684	0,043	0,111	0,037
Poczucie służby społecznej w wyobrażeniach o zawodzie, np. psycholog jest to zawód, dzięki któremu można służyć społeczeństwu (por. tab. 5, czynnik 2).	-0,051	0,614	0,011	-0,250	0,295
Waga sprawności intelektualno-menedżerskich dla wykonywania zawodu, np. zainteresowania naukowe, umiejętność prowadzenia badań, sprawności organizacyjne (por. tab. 7, czynnik 2).	0,221	-0,151	0,740	0,052	0,135
Sukces samorealizacyjny w przyszłej pracy, np. kontakt z nowymi problemami, możliwość dokształcania, kontakty z profesjonalistami (por. tab. 8, czynnik 2).	-0,079	0,079	0,664	0,066	0,273
Rola atrybutów intelektualno-zadaniowych dla sukcesu na I roku, np. zdolności poznawcze i intelekt, opanowanie teorii, nastawienie na zadania szkolne (por. tab. 4, czynnik 2).	0,169	0,341	0,516	-0,139	-0,170
„Człowiek z problemami” w potocznym wyobrażeniu psychologa, np. wiele osób studiuje psychologię, bo chce dominować, rządzić i manipulować ludźmi, każdy psycholog ma problemy psychiczne i od czasu do czasu jest pacjentem swoich kolegów (por. tab. 6, czynnik 1).	0,074	-0,037	0,030	0,753	-0,116
Wyjątkowość zawodu psychologa, np. psycholog jest to zawód, w którym właściwie mogą cię ocenić tylko koledzy po fachu; jest to zawód bardziej obciążający niż inne profesje (por. tab. 5, czynnik 3).	0,000	0,078	-0,001	0,703	0,104
Nastawienie na samorealizację przy wyborze studiów, np. możliwość realizacji zainteresowań możliwość rozwinięcia swoich zdolności chęć poznania ciekawych ludzi (por. tab. 3, czynnik 2).	-0,151	0,171	0,200	-0,005	0,668
Atrybuty osobowościowe jako warunek sukcesu na I roku studiów, np. uczucia i radzenie sobie z nimi, umiejętność współpracy z ludźmi uczestnictwo w życiu studenckim (por. tab. 4, czynnik 1).	0,280	0,110	-0,031	0,122	0,601
Czynnik indywidualistyczny przy decyzji	0,057	0,112	0,129	-0,082	0,575

MOTYWY WYBORU STUDIÓW PSYCHOLOGICZNYCH

o studiowaniu, np. lektury, filmy kontakty z zawodowymi psychologami (por. tab. 2, czynnik 2).					
	16,6	11,7	8,08	7,6	7,3

Na podstawie tej analizy można wnioskować o występowaniu pięciu czynników składających się na myślenie o studiach i zawodzie. Czynniki te łącznie wyjaśniają nieco ponad 53 % wariacji i odzwierciedlają różne nastawienia czy orientacje studentów: (1) orientacja na sukces zawodowy, (2) orientacja osobowościowo-prospołeczna, (3) orientacja na rozwój intelektualny, (4) orientacja osobowościowo-dewiacyjna, (5) orientacja samorealizacyjna.

Orientacja na sukces zawodowy – to kierowanie się przy wyborze kierunku studiów pewnością zatrudnienia, dobrymi zarobkami i wysoką pozycją społeczną po studiach, spostrzeganie zawodu psychologa w podobnych kategoriach sukcesu, a także uznawanie za ważne właśnie tych aspektów przyszłej pracy. Elementem tego nastawienia jest też uwzględnianie przy wyborze kierunku studiów oddziaływań szkoły i nauczycieli, rodziców i kolegów. W orientacji osobowościowo-prospołecznej podkreśla się znaczenie równowagi psychicznej w zawodzie psychologa, akceptację opinii, iż dobrym psychologiem jest tylko ktoś, kto dobrze czuje się w obecności innych i szanuje ludzi oraz postrzega zawód w kategorii służenia społeczeństwu i pomagania ludziom. Orientacja na rozwój intelektualny przejawia się uznawaniem sprawności intelektualno-menadżerskich za ważne dla uprawiania zawodu psychologa, podkreślaniem wagi możliwości samorealizacji w przyszłej pracy (takich jak nowe problemy, możliwości doskonalenia zawodowego i kontaktu z najlepszymi fachowcami) oraz oczekiwaniem, iż dla sukcesu na pierwszym roku studiów ważne są zdolności intelektualne, opanowanie teorii i nastawienia na zadania szkolne. Orientacja osobowościowo-dewiacyjna jest akceptacją poglądu, iż psycholog to „człowiek z problemami”, chcący manipulować i dominować, oraz uznaniem, iż zawód psychologa jest bardziej obciążający niż inne zawody, a ocenić efekty jego pracy mogą tylko koledzy po fachu. Orientacja samorealizacyjna – to kierowanie się pragnieniem rozwoju własnych zdolności i zainteresowań przy wyborze kierunku studiów, uznanie umiejętności psychologicznych (radzenia sobie z emocjami i współpracy z ludźmi) za ważne dla sukcesu na początku studiów oraz deklarowanie, iż na decyzję o studiowaniu psychologii wpłynęły: samodzielna lektura, filmy, a także kontakty z zawodowymi psychologami.

Nasuwa się pytanie, czy pozycje kwestionariusza, które – w efekcie dwukrotnego zastosowania analizy czynnikowej – weszły w skład przedstawionych wyżej orientacji, mogą stanowić spójne skale? Czy na ich podstawie można porównywać poziom nasilenia każdej z orientacji w wyróżnionych grupach? Aby to sprawdzić, dla każdego zestawu pozycji obliczono wskaźnik α Cronbacha. Odpowiednie wartości α Cronbacha dla każdej z orientacji są następujące: dla orientacji na sukces zawodowy (10 pozycji kwestionariusza) – 0,81; dla orientacji osobowościowo-prospołecznej (10 pozycji) – 0,72; dla orientacji na rozwój intelektualny (10 pozycji) – 0,69; dla orientacji samorealizacyjnej (8 pozycji) – 0,59 i dla orientacji dewiacyjnej (4 pozycje) – 0,39. Można zatem wnioskować o znacznej spójności skal wyznaczających orientacje i budować indywidualne wskaźniki poziomu „nasilenia” poszczególnych orientacji oraz – co za tym idzie – porównywać pod tym względem dowolnie wyróżnione grupy badanych. W pierwszej kolejności porównano średnie wskaźniki „nasilenia” poszczególnych orientacji. Wyniki przedstawia rysunek 1.

Okazuje się, iż najbardziej akceptowane są orientacje: osobowościowo-prospołeczna i orientacja na rozwój intelektualny. Zdecydowanie słabsza jest wśród początkujących studentów orientacja na sukces zawodowy, a najsłabsza – orientacja osobowościowo-dewiacyjna. Orientacja osobowościowo-prospołeczna jest silniejsza wśród kobiet niż wśród mężczyzn ($F = 20,64; p < 0,0001$) oraz wśród studentów, którzy wybrali psychologię kliniczną, niż wybierających pozostałe specjalizacje ($F = 4,07; p < 0,01$). Orientacje na rozwój intelektualny oraz samorealizacyjna są związane wyłącznie z trybem studiowania; pierwsza jest silniejsza wśród studentów zaocznych niż stacjonarnych ($F = 9,21; p < 0,002$); druga (samorealizacyjna) – silniejsza wśród studentów stacjonarnych ($F = 5,00; p < 0,02$). Orientacja na sukces zawodowy jest silniejsza wśród studentów stacjonarnych niż zaocznych ($F = 13,10; p < 0,0001$) oraz wśród wybierających studiowanie psychologii społecznej ($F = 11,01; p < 0,0001$). Natomiast orientacja dewiacyjna nie jest związana ani z płcią, ani z trybem, ani z kierunkiem studiów.

DYSKUSJA WYNIKÓW

Studia psychologiczne w niepaństwowej uczelni wybierane są przede wszystkim pod wpływem indywidualnych przemyśleń, ze względu na oczekiwaną możliwość realizowania własnych zainteresowań i rozwoju zdolności. Samorealizacyjne motywy podejmowania studiów są wyraźniejsze u osób wybierających zaoczny tryb studiowania (czyli nieco starszych i mających już za sobą próby studiowania na innych kierunkach lub pracę zawodową). Szczególnie silne są motywy samorealizacyjne studentów podejmujących studia w zakresie psychologii międzykulturowej, czyli wybierających zupełnie nowy kierunek studiów w Polsce. Nie ma u nas tradycji pracy psychologa w sytuacjach wymagających znajomości różnic międzykulturowych, chociaż dokonujące się zmiany makroekonomiczne, społeczne i polityczne dostarczają coraz więcej takich sytuacji, w których potrzebna jest wiedza psychologiczno-kulturowa. Praca z emigrantami i uchodźcami, międzykulturowe różnice w odbiorze sztuki, marketingu, reklamy czy w formach negocjacji i współpracy w międzynarodowych firmach stanowią potencjalny rynek zatrudnienia dla tych studentów.

Osoby wybierające popularny w Polsce kierunek – psychologię społeczną – motywowani są bardziej niż inni studenci perspektywą sukcesu zawodowego: spodziewają się dobrych zarobków, społecznego prestiżu, pewności zatrudnienia. Nic dziwnego. W ostatnich latach psychologowie społeczni są szczególnie widoczni w życiu publicznym i opiniotwórczy, często prezentowani w mediach. Ten rodzaj motywacji do studiów charakteryzuje także raczej młodszych studentów, wybierających psychologię zaraz po maturze. Jest w tym pewien nadmierny optymizm: nie wszyscy osiągną wysoką pozycję w przyszłym zawodzie; rynek usług psychologicznych będzie wprawdzie jeszcze długo nienasycony, ale utrzymanie wysokiej pozycji będzie wymagało stałego rozwoju własnych umiejętności i zainteresowań. Tego powinniśmy uczyć studentów, aby nie byli rozczarowani. Początkujący studenci psychologii najczęściej deklarują prospołeczne podejście do przyszłego zawodu: podkreślają, iż praca psychologa to pomaganie ludziom i że bez szacunku i sympatii do ludzi nie można dobrze uprawiać tego zawodu. Na ogół odrzucają pogląd, że psycholog to człowiek z silną potrzebą dominacji i manipulacji innymi, mający sam problemy z własną osobowością i z kontaktami społecznymi. Badania amerykańskie i angielskie nad studentami psychologii także nie potwierdzają potocznej opinii o tym, iż studenci psychologii, zwłaszcza wybierający kursy z zakresu psychoterapii, mają więcej problemów emocjonalnych niż inni studenci (McClure, 1999).

W związku z otrzymanymi wynikami dwa pytania wydają się najważniejsze: po pierwsze, czy owe orientacje wobec studiów i zawodu psychologa pozostaną bez zmian i studiowanie psychologii nie zmieni tych nastawień; po drugie, czy i w jaki sposób owe nastawienia wiążą się z powodzeniem w studiowaniu, a później – z sukcesem w zawodzie psychologa. Co do pierwszej kwestii, możemy spodziewać się, że zarówno samo kształcenie na studiach psychologicznych, jak i procesy związane ze zbliżającym się momentem podejmowania pracy zawodowej mogą te nastawienia modyfikować. Będziemy to śledzić.

Na drugie pytanie mamy już pewną odpowiedź empiryczną. Okazało się bowiem, iż jedna z wyodrębnionych przez nas orientacji wobec studiów istotnie związana jest z porażką już na pierwszym roku. Otóż tzw. orientacja osobowościowo-dewiacyjna w istotnie wyższym stopniu charakteryzuje osoby, które „odpadły” po pierwszym roku, niż te, które zaliczyły pierwszy rok studiów. Mamy więc pierwszy dowód, iż sposób myślenia o studiach i przyszłym zawodzie ma związek z powodzeniem w studiach. Dzieje się tak prawdopodobnie dlatego, iż orientacja ta uruchamia pewien sposób zachowania, który nie sprzyja zdawaniu egzaminów i zaliczaniu kolejnych przedmiotów. Może też być ona związana z realnymi psychologicznymi problemami studenta, które utrudniają studiowanie. Gdyby tak było, związki między „dewiacyjnym” nastawieniem wobec studiów a uzyskiwanymi ocenami na studiach powinny być wyraźniejsze na starszych latach studiów. Wydaje się bowiem, iż problemy osobowościowe bardziej utrudniają studiowanie psychologii na starszych niż na pierwszych latach studiów (Gottfredson, 1982). Czy tak jest, dowiemy się tego z kolejnych etapów programu.

BIBLIOGRAFIA

- Babiuch, M., Czerniawska, E. (1996). Wyniki egzaminów wstępnych a przebieg studiów wyższych. *Psychologia Wychowawcza*, 5, 427-436.
- Glickauf-Hughes, C., Mehlman, E. (1995). Narcissistic issues in therapists: diagnostic and treatment considerations. *Psychotherapy*, 32, 213-221.
- Gottfredson, D. C. (1981). Circumscription and compromise: a developmental theory of occupational aspirations. *Journal of Counseling Psychology Monograph*, 28, 545-579.
- Gottfredson, D. C. (1982). Personality and persistence in education: a longitudinal study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 43, 3, 531-545.

MOTYWY WYBORU STUDIÓW PSYCHOLOGICZNYCH

- Maruszewski, T. (1981). *Mechanizmy zwalczania stresu egzaminacyjnego i ich indywidualne wyznaczniki*. Poznań: Wyd. Naukowe UAM.
- McClure, R. (1999). Do students studying therapy have more problems? *Psychological Reports*, 84, 591-582.
- Owens, T. (1992). Where do we go from here? Post-high school choices of American men. *Youth and Society*, 23, 432-477.
- Park, W. K. (1990). *An investigation of the actual condition of the Korean college students consciousness of their prospective employment*. Daejon: Hannam University.
- Park, W. K., Kim, K. (1988). *The perception of university students on employment*. Daejon: Hannam University Press.
- Przetacznik-Gierowska, M., Włodarski, Z. (1994). *Psychologia Wychowawcza* (t. 1). Warszawa: PWN.
- Song, B., Lee, E. J. (1995). *A study on employment consciousness for the Chonnam national University students*. Research Review the Student Guidance Center: Hannam University Press.
- Susulowska, M., Nęcki, Z. (1977). *Psychologiczna analiza przebiegu studiów wyższych*. Warszawa: PWN.
- Yamashita, T., Youn, G., Matsumoto, J. (1999). Career decision-making in college students: cross-cultural comparison for Japan and Korea. *Psychological Reports*, 84, 1143-1157.